
Brigita KORPAR, Miran MOŽINA, Matjaž LUNAČEK

Ključno je samospraševanje, ali sem dovolj spoštljiv: Intervju z Matjažem Lunačkom

The key is self-questioning whether I am sufficiently respectful: Interview with Matjaž Lunaček

Primarij Matjaž Lunaček, doktor medicine, psihiater in psihoanalitik se je v okviru Italijanske psihoanalitične asociacije psihoanalitično izobraževal v Rimu, Trstu in Benetkah. Na Londonskem inštitutu za skupinsko analizo je opravil trening iz skupinske analize. Še preden je zares stopil na psihiatrično pot se je udeleževal reichovskih seminarjev v okviru inštituta Gerde Boyesen v Londonu. Skupaj z Bogdanom Lešnikom je leta 1991 ustanovil Psihoanalitično društvo Slovenije in opravljal pomembne funkcije v okviru Združenja psihoterapevtov Slovenije. Vrsto let je bil predstojnik Kliničnega oddelka za mentalno zdravje Univerzitetne psihiatrične klinike v Ljubljani. Leta 1996 sta s psihologinjo Renato Bačer osnovala vrtec delujoč na psihoanalitičnih konceptih. Poleg medicine je študiral tudi primerjalno književnost in literarno teorijo. Leta 2011 je objavil znanstveno monografijo *Za drugačno usodo: psihoanalitična teza o Krstu pri Savici*, v kateri z vidika teorije gonov obravnava Prešernovo pesnitev Krst pri Savici. Maja 2014 je izšla knjiga pretanjenih esejev o psiholoških, družbenih in širše življenjskih vprašanjih *Telovadci nad prepadom*, jeseni 2015 bo izšla knjiga kratkih zgodb *Beatus ille*. Poudarja, da mora biti pri vsem, tako pri delu s pacienti, kot pri branju ali pisanju, povratna zveza, samospraševanje, ali smo zadosti spoštljivi.

Pogovor je potekal v Ljubljani februarja 2013.

V: Kako ste začeli svoje izobraževanje iz psihoterapije?

O: Še preden sem zares stopil na psihiatrično pot, sem se srečal z delom Wilhelma Reicha preko skupine, v kateri se je zanj najbolj zanimal psiholog Vito Flaker, ki je kasneje postal profesor na Fakulteti za socialno delo. Eno leto preden sem začel s specializacijo iz psihiatrije in še moji prvi specializantski leti sem hodil na evropske reichovske seminarje, ki jih je organizirala norveška klinična psihologinja Gerda Boyesen, ki je imela inštitut v Londonu. Ko je Reich pred nacizmom zbežal iz Nemčije, je šel najprej na Norveško, kjer ga je spoznala Gerda Boyesen še kot študentka psihologije in se navdušila nad njim. Sicer Reich ni ostal dolgo na Norveškem, šel je naprej v Ameriko.

Kot zdravnika me je najprej zanimala psihosomatska medicina, ne toliko psihiatrija. Zanimale so me tipične psihosomatske bolezni, kot so na primer astma, ulcerozni kolitis idr. Vedel sem, da je tudi vrsta drugih bolezni, kot so nekateri glavoboli in alergije, ki imajo svojo psihološko plat. Najprej me je torej pritegnila povezava med psiho in somo.

Potem pa me je navdušilo, kako je mladi Reich, nad katerim je bil na začetku vznesen tudi Freud, čital telo. Zdravniki imamo to prednost, da poskušamo brati telo še preden se pacienta dotaknemo, na primer kako je z očmi, kakšno je dihanje. Na študiju medicine smo imeli profesorje, ki so diplomirali v tujini, na Dunaju, v Parizu, Berlinu. Preden smo se pacienta sploh dotaknili, je profesor vprašal: »Kaj vidite, kaj ste opazili?«. V medicini rečemo temu inspekcija, ogledovanje telesa. Profesor je od nas študentov zahteval, da že iz ogledovanja ugotovimo čim več.

Tudi Ferenczi je govoril o branju telesa. Tako je na primer pri neki pacientki na seansi opazil, da je začela masturbirati, ko je postala tesnobna. Prekrižala je noge in jih drgnila. Interveniral je tako, da ji je rekel, da ne sme prekrižati nog. Freud je menil, da tako direktno terapevt pacientu ne sme prepovedovati. Čeprav je recimo Kernberg, ki se je ukvarjal z osebnostnimi motnjami, pacientu prepovedal določene aktivnosti, na primer kajenje, hojo po prostoru. Tega jaz ne bi nikoli poskušal, čeprav sem imel v obravnavi hudo motene paciente. Pacientka se je na primer pred mojimi očmi rezala. Jaz sem se odzval, kako me boli, da moram kaj takšnega gledati, ne pa, da bi ji početje prepovedal. Se pravi, da je že tudi Ferenczi v nekem smislu bral telo, medtem ko je bil Reich za to velik specialist, saj je opazil najmanjšo stvar.

Reich je kasneje položil roko pacientu na prsa in opazoval, kako ob tem diha. Tudi njegovi učenci, npr. Gerda Boyesen in David Boadella, so manipulirali s telesom pacienta. Reich je na primer pacienta, ki se je v neki stiski zakrčil v oklep, prijel za rame in mu pomagal, da se dihanje ni uplitvilo. S takšnim oklepom je namreč pacient poskušal zadržati čustvo, ob terapevtovem dotiku pa je bolj zadihaval in izrazil zadržano čustvo.

Ferenczi je dejal, da nekateri pacienti tako trpijo, da se jih moraš dotakniti. To je njegova metoda ti. aktivne psihoanalize, ki v bistvu predstavlja težak napad na besedo, na govor, ker psihoanaliza je zdravljenje z govorom (angl. *talking cure*). Ferenczi je napisal, da je njegova pacientka tako trpela, da jo je pač objel in potolažil. Freud mu je odpisal, da se sprehaja po prepadni poti. Danes vemo, da je Ferenczi to delal iz svoje lastne prizadetosti. Verjetno si je objema in ljubečega dotika kdaj sam želel, saj je bil kot otrok težko oškodovan in je najbrž imel fantazijo, da bi mu to pomagalo. Mislim, da je to zgrešeno. Sam kot terapevt ne objamem nekoga, če še tako trpi.

Reich bi se lahko s svojo kombinacijo socialnega občutka in izjemno inteligenco bolj pozitivno usidral, vendar je kasneje veliko izgubil na ugledu. Obtožili so ga celo zlorab, česar mu res ne bi pripisal. To bi se naj zgodilo v njegovem ameriškem obdobju, ko je živel v vili, kjer je imel tudi orgonski laboratorij. Ali so ga poskušali samo diskreditirati, tega ne morem vedeti. Natančno sem gledal njegove fotografije iz tega obdobja in se mi je zdelo, da to ni mogoče, saj je bil prodorno jasen. Lahko da so se pojavile obtožbe zato, ker je bil oče seksualne revolucije in mu je zato ameriška družba, kakršna je bila v tistem času, marsikaj pripisovala.

Kakorkoli, Reichovo razumevanje obrambnih strategij je odlično. Ko sem prišel na Psihiatrično kliniko, sem kolegom večkrat govoril o Reichu. Predstojnik Centra za mentalno zdravje je bil prof. dr. Jože Lokar, ki mi je enkrat dejal: »Pa kaj imaš s tem Reichom?«. Šel mu je na živce. Zdelo se mu je, da to védenje ne sodi na kliniko. Zame pa je Reich skrajno pomemben avtor. Tudi Freud je tako mislil, vse tja do izdaje Reichove knjige *Analiza karakterja*. V knjigi *Reich govori o Freudu* se je Reich potrudil, da bi

Freuda umestil in pokazal pomanjkljivosti psihoanalize. Reicha absolutno ne bi uvrstil med psihoanalitične avtorje. To so lahko koristne zadeve, posebnosti, vendar se tudi brez Reicha da shajati. Najbrž ima vsak, ko vstopa v svet psihoterapije, neko specifično pot. Moja je bila zagotovo preko Reicha, sploh ne verjamem, da bi šel specializirati psihiatrijo, če ga ne bi prejel bral.

Na treninge iz reichovske terapije sem hodil tri polna leta, bilo je intenzivno. Srečanja smo imeli šestkrat letno po štirinajst dni in te vrste terapij imam za sabo gotovo 1200 ur. To je bila mednarodna scena, skupina sedemdesetih ljudi, večinoma so bili Nemci, nekaj Italijanov, par Norvežanov, Francoz, nekaj Avstrijcev. Dobivali smo se v različnih krajih, včasih v Franciji, Italiji, Avstriji, največkrat pa v Nemčiji. Najprej smo se določene stvari dogovorili v veliki skupini, potem smo šli v manjše grupe in v dvojke. Čeprav sem potem zašel v psihoanalitične vode, ne bi nikoli preklical ničesar od tega, kar sem se tam naučil. Zdi se mi, da sem bil že kot zdravnik kar dober opazovalec, ampak ti seminarji so mi dali res ogromno, ker smo delali s takimi specialisti. Na primer hčerka Gerde Boyesen, ki je bila zdravnica, se je ukvarjala z očesnimi motnjami kot zastoji. V očeh so lahko ogromne napetosti. Če so notranje očesne mišice zategnjene, to deluje na očesni bulbus in ko je to sprostila s terapijami, so se ljudem zmanjšale dioptrije tudi za 2,5. Nameraval sem celo oditi za eno leto na izobraževanje na inštitut Gerde Boyesen, vendar mi je bila potem odobrena specializacija iz psihiatrije.

V: Kateri psihoanalitiki pa so kasneje pomembno vplivali na vas?

O: Veliko sem hodil na psihoanalitične kongrese, kjer je bilo vedno nekaj izstopajočih avtoritet, med katerimi se je malo preveč čutila rivaliteta. Eden takšnih je bil zagotovo André Green, potem ameriški psihoanalitik Roy Schafer, ki je kvaliteten avtor, pa seveda Otto Kernberg. Ta je poskušal teorijo gonov spremeniti oziroma podložiti s primitivnimi afekti, ki naj bi se šele potem združili v dualnost agresivnih in erotičnih gonov. Ampak če njegovo teorijo natančno pogledate, sploh ni prepričljiva. Angleži so izdali serijo monografij, tako da so poiskali nekaj psihoanalitikov, ki so vsak iz svoje sodobne perspektive komentirali posamezne pomembne Freudove tekste. V Kernbergovih komentarjih se pokaže, da ima do Freuda predsodke in da je do tematike v bistvu škodljiv.

Green mi je bil simpatičen, ker je tako originalno pisal o pomenu seksualnosti v psihoanalizi. Zanimivo je tudi, kar je pisal o izrazih gona smrti. Na primer njegova knjiga z naslovom *Narcissisme de vie, narcissisme de mort* je odlična. Je eden redkih avtorjev iz francoskega kroga, ki so ga Angleži dobro sprejeli, poleg Joyce McDougall, ki je od mladosti naprej delovala v pariškem psihoanalitičnem krogu. Oba, Greena in McDougallovo, sem še doživel. Green je večkrat nastopil na Freud Memorial Lectures v Londonu. Bil je eden redkih francoskih analitikov, ki je govoril tekoče angleško. Ker so Francozi zaverovani v svojo kulturo, slabo obvladajo druge jezike. To si razlagam na ta način, da je ameriška kultura tako prevladujoča, da se Francozom zdi, da v kolikor se ne odrežejo od njenega vpliva, da kulturno ne bodo preživeli in res najbrž ne bi. Francozi se jezikovno zelo zapirajo, pazijo, da ne uporabljajo angleških besed, ampak svoje besede. Seveda je vprašanje, koliko časa bodo tako zdržali.

Moja izkušnja je, da so bili kongresi francosko govorečih romanskih dežel po kvaliteti na veliko višjem nivoju kot evropski ali svetovni psihoanalitični kongresi. Udeleževali so se jih Francozi, Belgijci, Švicarji, pridruženi so bili pa še tisti, ki običajno francosko dobro razumejo, torej Katalonci in ostali Španci ter Italijani. Cesar na primer nisem

videl nikjer, da je bil vedno glavni referat debel za knjigo, okoli sto strani, z že pripravljenimi tiskanimi komentarji, recimo osem do deset komentarjev. Kongresi so potekali izmenično, eno leto je bilo v Parizu, eno leto pa v kakšnem drugem kraju, recimo v Barceloni, Milanu, v Bruslju. Kongres je trajal par dni, za razpravo se je prijavilo trideset, štirideset ljudi.

V: Ste poleg Freuda brali tudi Adlerja in Junga, druga dva od velike trojke?

O: Slovenci smo prvi prevod kakršnekoli Freudove knjige dobili zelo pozno, leta 1977. Si lahko to predstavljate? Šele takrat je Rapa Šuklje prevedla *Predavanja za uvod v psihoanalizo*, predgovor pa je napisal Lev Milčinski. Nekje sem zapisal, da je skoraj perverzno, da smo *Spol in značaj* Otta Weiningerja dobili v prevodu že leta 1936, šele štirideset let kasneje pa prvo Freudovo knjigo. To se mi zdi neverjetna zabitost nekega naroda, da se prevede neka kuriozitet, Freuda pa ne. Ko je Milčinski pisal predgovor, je veljalo, da sestavljajo veliko trojko, kakor se je reklo, poleg Freuda še »odpadnika«, Jung in Adler. In seveda smo ju brali v srbohrvaščini. Bral sem ju zelo mlad, potem pa še enkrat, ko sem šel za dve leti živeti v Italijo.

Tam sem spoznal Doro Bernhard, ki je sodila v najožji Jungov krog. Ko sem z njo sodeloval, je bila še čila ženska. Jung je organiziral ti. Eranos krog, v katerem je zbral sodelavce iz več držav. Dora je bila doma iz Avstrije, v času nacizma pa sta z možem zdravnikom, ki je bil tudi v tem krogu, zbežala v Italijo, kjer je preživela večji del časa. Jung je Eranos krog zasnoval precej široko. Niso ga zanimali samo zdravniški krogi, ampak tudi antropologija, filozofija in še kaj in tako je zbral ljudi tudi iz teh področij. V Eranos krog sta recimo sodila tudi Marie-Luise von Franz, ki je napisala *Puera aeternusa*, in francoski orientalist Henry Corbin, ki sem ga natančno preštudiral. Zanimale so ga duhovne smeri, ki so nastale v 12. in 13. stoletju, ko je arabsko-perzijski svet na visoko stopnjo spravil matematiko in še marsikaj. In tam srečamo tudi versko ločino imenovano ismailizem, ki je zanimala našega Bartola, v romanu *Alamut* imate nekaj o tem. Vendar jo je Bartol narobe razumel, ker ta ločina ni imela nič opraviti z vojaškimi zadevami. Bartol je bil pri vsem hiter in je napačno presojal. Če bi danes ljudje vedeli, tudi islamci sami, kar je odkril Corbin, oziroma če bi poznali svoje stare tekste, bi bil arabski svet čudovit. Vendar je bil ismailizem tudi takrat preganjan.

V Eranos krogu so imeli odličen način raziskovanja, ki bi bil lahko izjemno uporaben za vzgojo nasploh ali pa za kakršnokoli izobraževanje še danes. Jung je bil v tem krogu z okoli petnajstimi ljudmi in ko so prišli do določene tematike, recimo, da je Jung prinesel sanje svojega pacienta, v katerih je bilo kar nekaj pomembnih simbolov, je potem vprašal, kdo bi raziskal en simbol, kdo drugega itn. Potem so vse proučili, na primer na temo angelčka, ki se pojavi v sanjah, gol otroček, nek puer. Potem je o simbolu otroka tisti, ki je bil za to določen, napisal celo razpravo. Tak način se mi zdi fantastičen. Potem je na primer za simbol zvezde ali konstelacijo treh zvezd nekdo zbral to simboliko iz celega sveta. Jung je hotel spoznati različne kulture. Tako da sem se z Jungom ponovno bolj poglobljeno srečal preko Dore Bernhard. V Neaplju, kjer smo imeli kongres mediteranske psihoanalize, sem srečal tudi Dreyfusa, precej znanega jungovskega terapevta.

V: Ukvarjali ste se tudi z zgodovino psihoanalize na Slovenskem, ki je najprej vzbudila interes pri literatih, predvsem pri Vladimirju Bartolu in Slavku Grumu?

O: Bartol je bil poseben človek. Rodil se je leta 1903 v Svetem Ivanu nad Trstom. Ko je bil star petindvajset let, je bila psihoanalitična scena v Trstu z Edoardom Weissom,

začetnikom italijanske psihoanalize, razvita, da bolj ne bi mogla biti. Bartol pa se ni povezal s temi ljudmi. Šel je v London, se seznanil z Ernestom Jonesom, in se z njim pogovarjal, da bi morda šel v lastno analizo. Bartol je imel narcistične poteze. Marsikaj o njem sem izvedel, ker sem kot mlad človek poznal Ivana Mraka. Z Bartolom sta bila v mladostnih letih, recimo pri petnajstih, šestnajstih, zelo dobra prijatelja. Mrak je pripovedoval, kako mu je rekel Bartol: »Ti se boš tukaj matral, pa žrl revščino s temi svojimi literarnimi fantazijami, jaz bom pa šel študirati, si pridobil moč in bom obvladal ta svet in ga tudi uničeval.« In če berete njegovega *Lorenza*, *Alamut* in še kaj drugega, lahko vidite, koliko je v teh delih nepredelane agresivnosti.

To, da se je v Sloveniji psihoanaliza pričela med literati, ni kakšna posebnost, saj je že Freud vzdrževal stike s Stefanom Zweigom in z drugimi, na primer z Romainom Rollandom. Tako da je spreza med literaturo in psihoanalizo močna. Tudi v času zgoraj omenjenega psihoanalitičnega razcveta v Trstu so bili zraven pomembni tržaški pisatelji kot Italo Svevo, Umberto Saba, tako da je bilo psihoanalitično gibanje široko zasnovano.

V: V Trstu še danes deluje nekaj slovenskih psihoanalitikov?

O: Ja, najbolj znana sta Pavel Fonda in Hektor Jogan. Fonda je političen človek v širšem pomenu. Že kot mlad psihiater je bil župan Nabrežin, kjer je mednarodna šola. Tudi zdaj ima v psihoanalitičnem svetu politično funkcijo, je direktor ti. Vzhodnoevropskega psihoanalitičnega inštituta, ki ima sedež v Amsterdamu.

Jogan je klinično silno občutljiv in se ukvarja s težkimi motnjami, z borderline in včasih tudi s psihotičnimi pacienti. Ne da bi prav psihotične ljudi imel v obravnavi, ampak tam, kjer vidi, da bi lahko stvar zašla v psihozo, ali pa da je bil pacient kdaj psihotičen, zanj to ni ovira, da ga ne bi psihoanalitično obravnaval. S tržaškimi kolegi sem se dobro poznal, celo sem večkrat prespal v njegovem mestnem stanovanju. Enkrat so organizirali njegovo predavanje z naslovom *Od jaza k sebi*, saj se dobro spozna na self psihologijo. Za predavanje je odstopila prostor neka tržaška banka v centru mesta. Znotraj banke je bila dvorana z bogatimi pozlatami, kjer se nas je nabralo približno 250 ljudi. Natrpali smo se noter in poslušali z velikim interesom. Njega sem potem prosil, če bi predaval v Ljubljani na Filozofski fakulteti in je prišlo samo okoli dvajset ljudi, pa smo na široko oglaševali. Sedaj sta v Trstu še dve analitičarki, dr. Cusinova, ki je furlanskega porekla, in Antonietta Brunelli.

V: Če se vrnemo k Bartolu?

O: Mogoče je bil Bartolu Weiss premalo, zdi se mi, da je bil tako narcističen, da je hotel za psihoanalitika nekoga najbolj slavnega. Ker Weiss v tistem času, v dvajsetih letih, še ni tako visoko kotiral, njegovo ime ni bilo tako slavno kot ime Ernesta Jonesa. Narcizma v tem smislu je v psihoanalizi ogromno, vsak vpraša, pri kom ste pa vi delali psihoanalizo. Psihoanalitiki očitno velikokrat ne opravijo s svojim narcizmom.

Bartol je bil izjemno inteligenčen človek. Za razliko od Gruma je prebral tudi številna Freudova dela. Bil je hipermoderen človek, saj je imel predavanja o psihoanalizi na beograjskem radiu. Ta radio je pričel z delovanjem par let pred tem in to je zgodovinsko po mojem mnenju unikum. Če bi pogledali zgodovino psihoanalize, tega ne bi našli, da ima par let po ustanovitvi radia nek človek celo serijo predavanj o psihoanalizi.

V: Proučevali ste tudi Bartolove zapiske psihoanalitičnih seans, ali ne?

O: Kolegica psihiatrinja, skupinska analitičarka Vlasta Klavara, je kot študentka medicine imela sobo pri vdovi Vladimirja Bartola. Ko sva se z Vlasto malo bolje spoznala in je vedela, da me to zanima, je vprašala gospo, ki je posodila Bartolove zapiske nanašajoče se na psihoanalizo. Iz zapiskov njegovih seans se je točno videlo, kako je delal. Saj to je pa tudi narcizem, da si malo prebereš o psihoanalizi, potem pa kar daš pacienta na kavč. Iz zapiskov sem lahko razbral potek seans, najbrž je bilo še zelo podobno kot pri Freudu na samem začetku. Recimo, če beremo primer Dore, vidimo, da Freud sanje, ki jih je Dora povedala, naslednjič spet obravnava. Prepričan sem, da pacientka sama ni ponovno začela z istimi sanjami, čeprav se tudi to včasih zgodi, vendar glede na to, da je Freud kasneje napisal *Nadaljna priporočila* (ang. *Further recommendations*) pri analizi sanj, kjer pravi, če pacient, pa naj bo še tako dragocena vsebina, naslednjič začne z nečim drugim, potem pač pustite tisto iz prejšnje seanse. Iz Bartolovih zapiskov se je videlo, da so bile seanse precej rigidno strukturirane. Tako si je pač on predstavljal psihoanalizo. Na začetku so bile sanje, potem je sledila njegova precej aktivna analiza, in je potegnil tudi zaključke.

V: Kaj bi pa povedali o Slavku Grumu?

O: Ko sem se ukvarjal s Slavkom Grumom, sem se dvakrat srečal z Lodom Kraljem, ki je uredil njegova zbrana dela. Pripovedoval mi je, da je šel konec sedemdesetih letih, mislim, da leta 1977 v Šmartno pri Litiji, v hišo, kjer je bil doma Grum in kjer so še živeli njegovi sorodniki. Mislil je, da bo tam morda še dobil kakšen rokopis. Grumovi sorodniki so bili v službi, dejali so mu, naj pogleda, če bo kaj našel. Znašel se je v veliki sobi, ki je bila od tal do stropa napolnjena s časopisi, odrezki in drugim. Kralj je dejal, da bi v tisti sobi ždel deset let, da bi kaj našel.

Slavko Grum je imel nesojeno nevesto Jožo Debelak in Lado Kralj je obiskal tudi njo, ki je leta 1977 še živela v Rdeči hiši, v veliki stavbi na Poljanski, ki ima eno pročelje na Poljansko, drugo pa na breg Ljubljane. To je velik stanovanjski kompleks, zgrajen leta 1925, ki stoji točno nasproti poljanske gimnazije, ogromna hiša, ki ima na breg vode oranžno fasado, na cestno stran pa rdečo. Znotraj je stavba organizirana tako, da ima sedem stopnišč. Nekatera stanovanja so morala biti velika in bogata, ker je približno dvajset garaž, stanovanj pa je bilo okoli sto. V tej stavbi so živeli različni zanimivi ljudje. Recimo pisatelj Ivan Pregelj, pa slikar Nikolaj Pirnat, Joža Debelak in drugi. Meni se je zdelo, da je to tak zaklad, da je to potrebno ubesediti in sem letos napisal *Zgodbe iz rdeče hiše*. V vsakem od teh domov so živeli zanimivi ljudje. Vzel sem eno osebo za model in napisal fantazijsko zgodbo.

Ker kdo pa ve za Jožo Debelak, ki je bila prva slovenska inženirka. Diplomirala je elektrotehniko okrog leta 1926, izredno zgodaj, ker je bila nadarjena in je hitro doštudirala. Če je bila Grumov letnik, je pri dvaindvajsetih letih že postala inženirka. No, recimo, o njej sem pisal. Pa o Pregljevi hčerki, to je bila naša profesorica psihiatrije Bazilija Pregelj, ki je napisala fantastično knjigo *Moj oče* o Ivanu Preglju. Tam je stanoval tudi ravnatelj Univerzitetne knjižnice Avgust Pirjevec. Te tri sem uporabil. Moram vključiti še slikarja Nikolaja Pirnata, pa mogoče še koga. Zdi se mi lepo, ker kaj pa kdo ve o Avgustu Pirjevcu, o Baziliji Pregelj ali pa o Joži Debelak, pa si zelo zasluži jo.

Lado Kralj je torej obiskal tudi Jožo Debelak, ki je na starost govorila samo o Grumu, tudi ko jo je vprašal kaj drugega. Pri njej je začutil eno samo veliko razočaranje, ker ga

je zapustila zaradi njegovih težav, potem pa je to celo življenje obžalovala. Nikoli se ni poročila, ostala mu je zvesta. Grum pa, ne samo, da je užival morfij, zagrešil je tudi nekatere nekorektnosti. V kasnejšem obdobju življenja je bil zdravnik v Trbovljah, prej pa je imel dvojne ambicije, spogledoval se je s psihiatrijo in ginekologijo. Na ginekološki kliniki je izgledalo, da bi mogoče lahko dobil mesto, potem pa je prof. Zalokar, ki je bil tam šef, izvedel, da je v eni od svojih zgodb opisal pacientko in ga je takoj vrغل ven. Najbolj nenavadno zame osebno pa je to, da je to Grumovo mesto dobil moj oče.

O Grumu je bil posnet napol dokumentarni, napol igrani televizijski film *Tujec v mestu*. V njem o Grumu govorita Lev Kreft in pesnik Milan Dekleva. Režiserka je želela vključiti v film povezavo med Grumom in psihoanalizo in je tudi mene prosila za sodelovanje. Zdi se mi, da se je še kar posrečilo. Grum je bil tudi posrečen, prebral je dve psihoanalitični knjigi, čeprav bi lahko dobil, kar bi želel, potem je že predaval. Ne vem, kaj je bilo s temi ljudmi. Jaz si ne bi upal predavati, če bi si psihoanalizo samo malo pogledal.

V: Kaj pa menite o Alfredu Šerku?

O: Mene je to tako zelo zanimalo, da sem pridobil štipendijo Avstrijskega inštituta, ki mi je omogočala bivanje na Dunaju. Obiskal sem enega najbolj znanih zgodovinarjev psihoanalize, Leopolda Loewenthala. Bil je Žid, živel je prav v centru Dunaja. Bilo je na začetku devetdesetih let. Gospod je bil že precej v letih, vendar zelo čil. Imel je enormno knjižnico in bil opremljen z vsem, s Xeroxi, faksi in podobnim. Iskal sem sledove, ker je bilo nekje zapisano, da je Alfred Šerko v šolskem letu 1901/02 obiskoval Freudova predavanja na dunajski univerzi. Mislil sem, da bo Loewenthal imel material, kjer bi to lahko preveril. In ga je dejansko imel, bil je zelo temeljit. Imel je tudi mednarodno društvo, dolgo časa je bil tudi glavni urednik revije za zgodovino psihoanalize. Sedaj jo urejajo Francozi, mislim, da je sedež uredništva v Parizu. Loewenthal je imel inskripcije študentov, ki so obiskovali Freudova predavanja in se na vhodu podpisali. Imel je podpise študentov, zdaj se pa ne morem spomniti, ali se je potem potrdilo ali se ni, da je Šerko obiskoval ta predavanja, ker je že toliko časa od tega. Se mi zdi, da ne. Bilo bi možno, da bi si Šerko tudi izmislil, da je obiskoval predavanja.

Šerko je bil izjemno zanimiva osebnost, pomembna za evropsko psihiatrijo. Sodeloval je z vodilnima evropskima psihiatroma tistega časa, Kraepelinom in Wagner-Jaureggom. Premalo se ve, da je izraz parafernija vpeljal Šerko in ga pripisujejo Kraepelinu. Zanimiva koincidenca je, da sta bila Freud in Wagner-Jauregg sošolca, zdi se mi, da že iz gimnazije, potem pa še na fakulteti. Freud nekje tudi pove, da je bil Wagner-Jauregg eden redkih ljudi, s katerimi je bil na ti. Kasneje je Wagner-Jauregg, ki je postal slaven leta 1927, ko je dobil Nobelovo nagrado za odkritje metode zdravljenja dementie paralyticae s povišanjem telesne temperature, zagnal gonjo proti Freudu.

Ko je Grum predaval o psihoanalizi, ga je Šerko napadel, ko sta šla ven, ga je potrepljal in začel z njim prav prijateljsko kramljati. Grum je bil občutljiva oseba in se po Šerkovi kritiki ni več upal predavati o psihoanalizi. Obširen tekst o Šerku kot vplivni osebi, rektorju Univerze in tako naprej, je napisal Jože Felc, objavljen je v knjigi *Slovenski psihiatri*.

Šerko je v svoji knjižici *O psihoanalizi* z vsem srcem sprejel Freudovo »odkritje«
otroške seksualnosti in do konca zavrnil asociacijsko metodo in analizo sanj. Po poglavjih knjižica deluje kot dobra predstavitev, na koncu kritično useka. Ja, Šerko je bil zanimiva

osebnost. So neke silne osebnosti, okrog njih se spletejo legende, ampak vsak je poseben. Bartol je silno poseben, tudi Šerko in Grum. Mislim, da je doba med obema vojnama producirala ogromno tega, takrat so se Slovenci izvili iz svojega tradicionalizma in so izrazili dejansko to, kar so, te neke posebnosti.

V: V zadnjem času ste se veliko ukvarjali z Arthurjem Rimbaudjem?

O: Trenutno pišem o njem obširen esej, veliko materiala sem nabral, pa me je prevzelo. Napol napisan imam tudi obširen esej o Josipu Jurčiču, na katerega čisto direktno apliciram psihoanalizo. Pri Rimbaudu sem spontano prišel na drugo raven. Zelo me je razjezil ameriški avtor francoskega rodu Bruce Duffy, ki je napisal biografijo o Rimbaudju, v kateri ga poskuša analizirati. Ampak to zame ni nekaj, kar bi nam dalo boljše, dodatno podobo o avtorju, ampak imam občutek, da se poskuša tak človek kot otrok usesti očetu za vrat, potem pa reče: Glej, očka, jaz sem pa večji. Tak občutek mi vzbuja, da se hoče povzpeti Rimbaudu na ramena ali kot je dejal Ivan Mrak, da želi seči pod pazduho, ko opisuje, kako je Shakespearovega Hamleta režiral slovenski igralec Stevo Žigon.

Bral sem tekst Neala Oxenhandlerja, ki ima več distance in se sprašuje, ali je sploh prav, da se loteva Rimbaudja z analitičnim aparatom, saj gre za genija. Oxenhandler nato utemeljuje, da je tudi Freud obravnaval kakšnega genija iz področja umetnosti. Ampak meni se zdi to drugače, ker je bil tudi Freud genij. Oxenhandler nakazuje, da bo do avtorja spoštljiv, potem pa ga začne »ožemati«. To me je tako negativno pretreslo, da sem se odločil, da se bom Rimbaudu približal z vsemi svojimi analitičnimi védenji, vendar ne bom postavil niti ene analitične teze. To bom naredil iz spoštovanja.

Pri tem mi je pomagal tekst Shoshane Felman, ki ne govori več o aplikaciji, ampak o implikaciji. Sam sem namreč v več tekstih govoril o aplikativni psihoanalizi, ona pa razloži, aplikacija pomeni, da si nekaj na nekaj nacepil in se zavzema za izenačitev. Uvede pojem implikativno in s tem izenači, da ni subjekt, ki je na objekt nekaj apliciral, kot rečemo v medicini, da si na primer na agar, gojišče apliciral tekočino z bakterijami. Zavzema se za notranje razmerje in za to, kaj lahko psihoanaliza in literatura druga drugi ponudita, pri čemer je do aplikativne psihoanalize precej kritična. Menim, da nima čisto prav, ker je že Freud govoril o tej medsebojni vzajemnosti, ko je rekel, kar je meni tako krasen stavek, da so literati, umetniki dragoceni zavezniki. To, da Freud reče dragoceni zavezniki, ki marsikaj vidijo prej, kot vidi psihoanalitik sam, to pomeni implikativno razmerje, ne aplikativno.

V: Kako pa ocenjujete sodobne premike na področju izobraževanja iz psihoterapije, na primer možnost fakultetnega študija psihoterapije takoj po maturi?

O: Meni se zdi ta pot napačna. Že Freud razmišlja o izobraževanju iz psihoanalize v tekstu o *Laični analizi*. Iz zgodovine psihoanalize vemo, da je Freud imel v svojem najožjem krogu tudi kakšnega človeka, ki ni bil zdravnik. Eden takšnih je bil Otto Rank. Freud ga je zelo cenil, ker je imel Rank briljanten um, čeprav ga je potem zaneslo v pisanje o travmi rojstva, do česar je bil Freud kritičen. Ko se je Rank resno poprijel tega, da bi bil psihoanalitik, je vprašal Freuda: »Kaj pa naj zdaj napravim, da bom pripravljen na delo psihoanalitika?« In Freud mu je odgovoril, ne glede na to, da je pisal o laični analizi: »Pojdite študirati medicino!« Rank je to tudi storil, čeprav je že imel fakultetno izobrazbo.

Če pogledamo evropsko situacijo na področju izobraževanja iz psihoterapije, je zmedena. Sam sem od blizu spoznal italijanski sistem, ki omogoča izobraževanje iz psihoterapije samo zdravnikom in psihologom. Ko sem začel s seminarji v Rimu, je bil naš letnik močan, bilo nas je osemnajst in med temi ni bilo nikogar, ki ne bi bil psihiater ali klinični psiholog. Angleži imajo drugačno tradicijo in popolnoma drugačen sistem izobraževanja. Mislim, da je delno ta zmeda nastala zaradi Freudovih razmišljanj in zaradi različnih izobraževalnih sistemov. Med drugim imajo Angleži že dolgo tradicijo fakultetno izobraženih socialnih delavcev. Le ti so veliko vsebin, ki sodijo na psihološko pa tudi analitično področje, osvajali že tekom študija.

Zgodovina psihoanalitičnega gibanja je zelo zanimiva, ker Freud ni bil čisto objektivni do dveh žensk – analitičark, iz česar so potem nastale ti. angleške psihoanalitične kontroverze. Gre za debate iz leta 1945 in 1946 v Londonu. Na eni strani je bila Anna Freud, na drugi strani Melanie Klein, Freud se je neobjektivno postavil na stran svoje hčere. Njeno knjigo iz leta 1936 *Mehanizmi obramb* je zelo cenil. Melanie Klein je v svojem celotnem opusu omenil vsega skupaj dvakrat, čeprav je živel še sedemnajst let po tem, ko je ona intenzivno pisala. Ni ji posvečal nobene pozornosti, čeprav bi ji moral. Melanie Klein je dejala v času kontroverz: »Jaz sem tista, ki sem pravi Freudov dedič, ne Anna Freud.« Zanimivo je, da sta bili tako Anna Freud kot Melanie Klein fakultetno neizobraženi, Kleinova je bila učiteljica, Anna Freud pa je bila gimnazijska maturantka, kot bi rekli danes. Nisem se pozanimal, zakaj Anna Freud ni študirala.

Zanimiva se mi zdi tudi Jungova izjava, ko je rekel, veste, tako kot jaz vodim terapije in kakor se s stvarmi ukvarjam, to ni za mlade ljudi. Dejal je, da je to za tiste, ki so v življenju svoje bistvene naloge že opravili, tam do štiridesetega, petinštiridesetega leta, za tiste, ki imajo že družino, ki so si izbrali poklic, vidijo pa, da jim nekaj manjka, da je potrebno nekaj nadgraditi. Jung celo ni priporočal svojega tipa terapije za mlade ljudi. Rekel je, da imajo takrat za izpolniti določene življenjske naloge povezane s seksualnostjo, z ambicioznostjo, z avtoriteto itn., kar naj bi temu sledilo, pa se dotika manj zemeljske plati življenja. Najbrž se je zavedal, da je njega samega morda to nezemeljsko preveč zgodaj zanimalo. Znano je, da je Junga v določeni življenjski dobi odneslo, bil je psihotičen. In tako je svaril pred prezgodnjim ukvarjanjem.

Moj znanec, slikar, temu reče »težek rob«. To bi bilo, recimo, če greste v planine in hodite po poti ob prepadu. Tam moraš biti zelo previden, marsikaj boš videl, marsikakšne razglede, ampak če ti zdrsne, boš mrtev. Ti težki robovi se pogosto pokažejo pri mladih ljudeh, ki so izjemno inteligentni in hočejo nekaj več. Potem se znajdejo v takih situacijah, da bodisi umro, padejo čez rob, bodisi se jim nekaj tako groznega zgodi, da se sami poženejo čez v samomor. Bolj redko se zgodi, kar se je pripetilo genialnemu francoskemu pesniku Arthurju Rimbaudju, da je obmolčal. On je pisal poezijo med šestnajstim in devetnajstim letom in potem ni napisal besede več. Znašel se je na tem težkem robu, v neki ohromelosti, kot bi verjetno rekel Reich, oziroma impassu, kot bi rekli geštalisti, ko te vse, kar je okrog tebe, preseže in čisto ohromiš. To se mi zdijo grozljivi izzivi in v literaturi imate kar nekaj takih primerov.

Študiral sem namreč tudi primerjalno književnost. V tretjem letniku medicine sem se odločil, da bo samo medicina prešibka izobrazba, da bo preveč naravoslovna in sem vpisal še dodatni študij. V literaturi imate tak težek rob, ki ga doseže nemški traged Heinrich von Kleist, ki je naredil samomor, Rimbaud, ki obmolči, potem pa tudi kakšen,

ki preprosto od izčrpanosti tako rekoč umre. Še četrto varianto imate, to je blaznost. Primer je nemški pesnik Friedrich Hölderlin, ki se je podal na neverjetno nevarne robове in je zblaznel. To se mu je zgodilo pri dvaintridesetih in nato je blazen živel še štirideset let. Obmolčal je zaradi norosti, Rimbaud pa je obmolčal, ker se njegov pesniški program ni uresničil.

Mislil je, da bo s pesništvom tako intenzivno vplival na življenje, da bo spremenil ljudi, mesta, da bodo ljudje začeli živeti v drugačnih pogojih. Bil je kot prerok, ko je govoril, ne živite v teh mestih, kjer ljudje drug drugega sploh ne poznajo, pojdite živeti na deželo, organizirajte si komuno, komunicirajte. Rimbaud, ki je bil sicer genialen pesnik, je mislil, da bo spremenil svet in ko je videl, da to ne gre, je prenehal. Gotovo se trideset njegovih pesmi, kjer sicer ni nobenih ponovitev in lajnjanja, začne z vzklikom: »Oh«, »Oh, mesta«, »Oh, devica« in podobno. Ampak to je kot klic, ki nič ne pove, ampak samo vzbudi pozornost.

Težek rob je nevaren, tudi v psihoterapiji so to nevarne stvari. Tako da nisem naklonjen temu, da bodo ljudje pri devetnajstih letih študirali psihoterapijo in vstopali v tako težke stvari. Si sicer mislim, da naj delajo ljudje, kar hočejo, ampak jaz temu nisem naklonjen. Včasih je devetnajstletnik končal klasično gimnazijo, znal je grško in latinsko, bil je razgledan, nosil je kravato, obleko, skratka bil je gospod. Danes so pri devetnajstih letih otročaji. Preprosto ne verjamem, kako bi se lahko pri devetnajstih srečevali z zelo resnimi problemi, da bodo pomagali drugemu, saj morajo najprej sebe gor spraviti.

V: Po tej logiki bi torej devetnajstletnikom odsvetovali tudi študij medicine?

O: Nas so na medicini vzgajali z drilom, dali so nam pacienta in hoteli, da ugotovimo, kaj mu je. S psihično sfero je težje. Zato sem včasih pomislil, da naj bi devetnajstletniki raje šli študirati medicino kot psihoterapijo. Medicina je fantastična reč, je tradicionalna veda, ki tiste, ki jo študirajo, disciplinira, pa ne v slabem pomenu. Tisti, ki ne zmorejo discipline, je ne morejo doštudirati. Seveda nekateri po zaključenem študiju obsedijo in mislijo, da jim nič več ni treba in se primitivno obnašajo do pacientov. Dr. Onja Tekavčič, ki predava na medicinski fakulteti, študente dobro zagrabi, ne s strogostjo, ampak s širino.

V: Kaj je del te širine, ki se jo naj bi naučil zdravnik?

O: Potrebno je absolutno spoštovanje do pacienta. Vedno je potrebno poskrbeti, da je med zdravnikom in pacientom enakost. Enakost vzpostavi samo spoštovanje, nobena druga stvar. Spoštovanje, ne oblastniško vedenje.

Lacan je opozoril, da pacient terapevta postavi v vlogo »tistega, ki ve«. Zato si je ves čas potrebno subtilno prizadevati, da bi pacient, kakršnekoli težave že ima, sebe razumel kot avtonomno osebo, ki je nekaj vredna. Ta vzorec pacientove projekcije v terapevta, da je on tisti, ki ve, se pojavi vedno, čeprav terapevt lahko sploh nima pojma o neki stvari. Že pred srečanjem s terapevtom pacient fantazira vse mogoče, transfer deluje že vnaprej, preden pacient sploh sreča terapevta. Seveda pacienti takoj opazijo, ali je terapevt spoštljiv ali ne. In če ni, se bo zgodilo to, kar je v psihoterapiji pogosto, takojšnji izstop (ang. *drop out*). Pacienta vprašate: »Ste že bili pri kakšnem psihoterapevtu?« in vam odgovori: »Ja, sem bil, ampak k tistemu sem šel samo enkrat. Obnašal se je, kot da o meni že vse ve.« Večina *drop outov* v psihoterapiji gre na račun neenakopravnega, nespoštljivega odnosa.

Od vseh pohval, ki sem jih kdaj slišal, mi je najljubša tista, ki jo je izrekla kolegica medicinska sestra, s katero sva dolgo časa delala skupaj, tudi v skupini in družinske terapije, ker družinskih terapevtov še ni bilo in smo obravnavali cele družine, če so izrazili željo. Rekla mi je: »Matjaž, veš, kaj najbolj cenim pri tebi? Tvoje brezmejno spoštovanje do pacientov.« Seveda je nisem prosil, da bi to rekla, ona je to sama opazila. To je lahko rekla, ker je z mano dolgo delala. Če to reče pacient, ki je enkrat prišel, vi ste najboljši, to potrka na terapevtov narcizem, to je idealizacija, tu morate biti skeptični. Če vam enako pove taka oseba, kot je bila moja kolegica, torej ne iz transfernih nagibov, ne, ker se je zaljubila v vas, ampak takrat ko so razne projekcije že prepoznane in predelane, potem je to morda lahko orientir.

Idealizacija terapevta je lahko nevarna, zato je že Freud dejal, da je za pacienta dobro, če je zmerno skeptičen. O idealizaciji je posrečeno komentiral dr. Kostnapfel, profesor psihiatrije, ki je deloval skupaj z Milčinskim na Psihiatričnem dispanzerju. Ko sem specializiral, sem po svoji želji veliko časa preživel z Milčinskim, pa se mi je tudi Kostnapfel zdel zanimiva oseba. Pretežno se je ukvarjal s starostniki. Bil je učenec mojega očeta. Dejal je: »Pacienti bodo rekli, prof. Kostnapfel, vi ste najboljši psihiater, vi ste ne vem kaj, na hodniku pa bodo rekli: Sem bil pri tistem Kostnapflu, ki ima tako velike zobe.« Poudaril je, da naj človek ne nasede pacientovim idealizacijam.

V: V svojem življenju ste veliko brali. Zakaj se vam zdi branje tako pomembno?

O: Pomembno je brati in sem žalosten, da pri Slovencih ni tako. Saj zato tudi je naša bodočnost, da bomo povsem odvisni od drugih. V preteklosti so nas zavojevali in ponovno bomo odvisni od tujih inštitucij. V tej zvezi mi je všeč izraz zabitost. Mislimo, da je to grob izraz, ampak to samo pomeni, da je nekaj zabito, da ne moreš ven. Zaboje je zabiti, se pravi ne moreš ničesar ven vzeti, če je nekaj zabito. Na predavanju na Združenju psihoterapevtov Slovenije sem enkrat dejal, da se meni zdi zabito, če se ljudje učijo jezike, pa jih potem ne uporabljajo.

Slovenci imamo na primer v zbirki Kondor izdano zbrano delo Arthurja Rimbaudja, šolsko izdajo. Pomislite, narod, ki ima pred sabo genialnega pesnika, po moje največjega pesnika 19. stoletja, vsekakor najbolj modernega, ima izdane neke okruške njegovega dela. Drugi narodi imajo to vse natančno razdelano, mi imamo pa šolsko izdajo, ker zbirka Kondor je vendarle konec koncev šolska izdaja, s spremno besedo šolskega tipa. Denimo Rimbaudjevo *Obdobje v peklu* je izšlo leta 1873, se pravi, da bo letos 140 let po njegovem pesništvu in še vedno nimamo izdanega njegovega dela v celoti. Napisal je za eno knjižico pesmi, saj je ustvarjal samo tri leta. In potem nas lahko varajo neki moderni pesniki, tisti, ki mislijo da so najbolj moderni in imajo sloves. Saj sem tudi jaz občudoval pesniško zvezdo Šalamuna, ampak cele njegove zbirke niso toliko vredne kot ena Rimbaudjeva pesem in tudi niso tako moderne. Rimbaud je veliko modernejši od Šalamuna.

Zanimiv je še tale podatek. Srečal sem gospo, s katero se pozna že leta. V stavbi, kjer živi, stanuje tudi sin prevajalca, ki je celo življenje ljubiteljsko poskušal prevajati Rimbauda. Vse je prevedel, potem pa založbe tega niso hotele izdati.

V: Slovenci večkrat tako zamujamo?

O: Imel sem obdobje v življenju, ko me je živo zanimala francoska kultura, ne samo literatura, tudi filozofija, antropologija. Intenzivno sem se seznanjal z vsem tem in šel

leta 1982 za kakšen mesec v Pariz. Tam je bil tudi Taras Kermauner, ki je bil odličen poznavalec francoske kulture. Večkrat sva spraševala drug drugega: Kaj bereš? Bil je navdušen, v Parizu je ostal dva meseca in pol. Žrl je knjige. V tistih dveh mesecih in pol je bil sposoben prebrati 150 knjig. Stanoval je pri kolegu v majceni sobici, čisto na vrhu palače in je samo bral, noč in dan bral. Takrat sem tudi sam veliko bral, bil sem promptno seznanjen s tem, kar je izšlo pred mesecem, dvema. Vse, kar je izšlo, sem natančno poznal. In pri nas to sedaj izhaja z dvajsetletnimi ali s tridesetletnimi zamudami. Mi smo celo zgodovino taki grozljivi zamudniki in nikoli ne bomo drugačni.

Edini, ki je odpravil te zamude v slovenski zgodovini, je bil Prešeren. Moral je odpraviti večstoletne zamude in kar nenadoma, preko Čopa seveda, ki je bil poliglot in je vedel vse, kaj se kje dogaja, smo prišli na čisto s pesniškimi formami itn., nakar smo se za njim spet pogreznili, spet smo šli navzdol. Si predstavljate, kakšne zamude je moral nadoknaditi, če smo mi imeli Trubarja iz leta 1550, ki je govoril v grobem jeziku?

Ko sem bil v Italiji, sem našel dvojezično izdajo Danteja, na eni strani je bila sodobna italijanščina, na drugi strani stara italijanščina. Tista stara italijanščina je bila božanska, tako klena, tako »žmohtna«. Bilo je stokrat boljše napisano, kot je zdaj sodobno italijansko, ko se mi zdi, kot da bi iz omake izvlekel vse ven. Kako se je Prešeren namučil, izgubil je sogovornika v tisti slovenski puščavi, umrl je tudi Smole, Korytko, zato ni čudno, da pomisliš, da se je samo še za ubiti. To so grozne stvari.

Prešerna bi najraje proglasili kar za alkoholika. Ali je to pomembno? In enako počnejo z Rimbaudjem. Najbolj vedo povedati, kako je kadil pipo in hašiš, kako je bil razcapan in raztrgan, kako je smrdel, ko se ni umival, kako je bil homoseksualec itn.. Saj ni bil zaradi tega genij, ampak zaradi nečesa drugega. Tudi subkulturne skupine si ga lastijo po svoje. Pa mislite, da je on zato velik? Najraje bi kdo rekel, jaz sem klošar, Rimbaud je bil tudi, pa mu nisem zato nič podoben. Tudi o tem pišem v svojem eseju.

Francoski psihoanalitik španskega rodu Mijolla je pozoren na Rimbaudjevega očeta, ki je odsotni oče, ker je zapustil družino. Ta avtor je še na robu tistega dopustnega. Naredi tudi kakšno analitično povezavo, ampak vendarle geniju pusti dihati. Duffy pa ne. Če bi bil Rimbaud odvisen od njega, bi izdihnil, ostal bi brez zraka. Pomembna se mi zdi spoštljivost. Duffy je mediokritetna pojava. Potem si priskrbijo taki ljudje na zadnji strani knjige pohvale s samimi superlativi, ker se ljudje radi tudi naslanjajo.

V: Omenili ste Prešerna, ki ste se mu še posebej posvetili v vašemu delu *Za drugačno usodo: psihoanalitična teza o Krstu pri Savici*.

O: Vedno pišem kratko in koncizno in včasih mi je žal, da nisem te svoje knjige bolj raztegnil, da bi bila prijaznejša do bralca. Meni se je zdelo, da je tisto, kar sem napisal, razumljivo, vendar so za mnogimi stavki velike vsebine. Za bralca bi bilo morda bolje, če bi pokazal več tistega, kar je za temi besedami. Po drugi strani pa se mi zdi, da tudi ni slabo, če je tekst v tem smislu hermetičen, da se na prvi pogled zdi površen, enostaven in bralca lahko zavede, da je nekaj dognal. Ker si mislim, da se bo tisti, ki ima več interesa, poglobil in šel pogledati, kaj tiči spodaj.

V: S čim bi si želeli zaokrožiti ta intervju? Tisto, kar je namreč na koncu teksta, dobi poseben poudarek.

O: Ja, nekaj bi vam rad osebno na dušo položil, ker tudi sebi polagam, in včasih človek

to že doseže, včasih mu mogoče tudi spodrsne. Po mojem mnenju mora neprestano biti povratna zveza, ali sem dovolj spoštljiv, če nekaj berem ali če delam s pacientom. Ključna je povratna zveza, samospraševanje, ali sem dovolj spoštljiv. Ker veliko dragocenega v nas in v sočloveku je včasih kot drobcena rastlinica, in če jo pohodim, ne bo rasla, jo bom poteptal v blato. In potem bo potrebovala veliko časa, če se že ne bo zadušila tam noter v tistem blatu, da bo reva spet prišla na tisto raven, preden jo je ta čevelj pohodil.
